
UDK 821.163.41/.42(497.6)-84ANDR=112.2=161.1

811.163.4'255'48=112.2=161.1

Izvorni znanstveni članak

Primljen 27. II. 2012.

STOJAN VRLJIĆ¹

Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

stojanvr@gmail.com

LOKALNO I UNIVERZALNO ANDRIĆEVIH POSLOVICA U IZVORNIKU TE U RUSKIM I NJEMAČKIM PRIJEVODIMA

Sažetak

Izražajna nadahnutost Ive Andrića uvijek je na vrelu pučkoga izraza. To se posebno odnosi na poslovice koje potječu od tipa sažetosti folklorne, pučke štokavštine. Poslovice su duboko utkane u Andrićevo djelo pokazujući pritom visoku sažetost, značenjsku zgusnutost i nijansiranu posebnost izraza. Veličinu našega nobelovca prepoznavamo i po tome koliko je u svome djelu uspio lokalno dignuti na razinu univerzalnoga. Najveći broj Andrićevih poslovice preveden je na ruski i njemački jezik na razini riječi, nešto manje poslovice prevedeno je na razini sintagme ili skupine riječi, a najmanji broj poslovice preveden je na višim razinama. Prijevodni ekvivalent Andrićevih poslovice u ruskome i njemačkome jeziku još jednom je potvrdio njihovu opću vrijednost. Međutim potvrdio je i to da hrvatski, ruski i njemački jezik pripadaju istomu civilizacijskom krugu.

Ključne riječi: poslovice, prijevod, ruski, njemački, lokalno, univerzalno

1 Prof. dr. sc. Stojan Vrljić u međuvremenu je preminuo (13. travnja 2012.).

Uvod

Poslovice možemo naći u staroegipatskome zborniku *Pjesme s rijeke* (XV. do XIV. stoljeće prije Krista). U sumeransko-babilonsko-asirskome *Epu o Gilgamešu* pa preko staroindijsko-sanskrske svete knjige *Veda* do *Biblije* poslovice su uvijek igrale važnu ulogu. To je nastavljeno i kasnije u židovskome tumačenju Staroga zavjeta, zatim u Kur'anu. U antičkoj grčkoj civilizaciji poslovice su skupljane u zbornike gnomologije. Tu su sakupljačku djelatnost nastavili i stari Rimljani. Poznati su i srednjovjekovni zbornici poslovice.

Od XV. stoljeća razvija se paremiologija koja se bavi izučavanjem poslovice na temelju brojnih paremiografija. U XVIII. stoljeću poslovice su tiskane u brojnim knjigama. Poslovicama su posebnu pozornost pridavali hrvatski latinisti. Iako je zapisivanja i sakupljanja poslovice bilo i ranije, Juraj Šižgorić je 1487. godine objavio prvu cjelovitu zbirku poslovice – dva desetljeća prije najpoznatije europske zbirke Erazma Rotterdamskoga *Adagia* 1508. godine. Sakupljanjem i objavljivanjem hrvatskih poslovice bavili su se i mnogi drugi.

Poslovice nalazimo i u rukopisu *Proričja slovinska* (1697.) Ivana Marije Matijaševića. Ivan Aletin ostavio je u rukopisu poslovice dubrovačkoga kraja. *Gazophylacium* (1740.) Ivana Belostenca čuva sakupljene poslovice sjeverne Hrvatske. Kajkavske poslovice nalaze se i u radu Tomáša Mikloušića *Priričja horvatska*. Franjo Maria Apendini objavio je *Gramatiku ilirskog jezika* (1808.) koja također donosi poslovice. U radu *Fabulae ab illirici adagis desumptae* (1794.) Đuro Ferić prikazao je poslovice u basnama i pjesmama. Valja napomenuti da su to bile prve tiskane zbirke u Južnih Slavena.

Hrvatske poslovice nalazimo u djelima najpoznatijih hrvatskih pisaca kao što su: J. Šižgorić, M. Držić, Š. Menčetić, M. Vetranović, D. Ranjina, D. Zlatarić, P. Zoranić, I. Gundulić, F. Grabovac, A. Kačić Miošić, P. Zoranić, I. Gundulić, N. Lašvanin, F. Lastrić, A. Šenoa, K. Š. Đalski, I. Andrić, M. Krleža, N. Simić, M. Božić, I. Aralica. Stari su hrvatski nazivi za poslovice: *proričja*, *priričja*, *pririč*, *priričca*, *mudroslovice*, *izreke*, *gnomi*, *sentence*, *sentencije*. Poslovice se najčešće klasificiraju po značenju

ili po vremenu nastajanja. Josip Kekez ih razvrstava na *izreke, dijaloške poslovice ili poslovice-pitalice, poslovice-anegdote ili poslovice-pričice i pareologizme (frazeme, poredbe, metafore)*.

1. Jezične značajke poslovica

Riječ poslovica u hrvatski jezik došla iz ruskoga.² U hrvatskome jeziku nalazimo i latinski naziv *proverbium*; starohrvatsko *priričje* zapravo je prijevod latinskoga *proverbium* (taj termin rabili su P. R. Vitezović, I. M. Matijašević, T. Mikloušič). Istom u XIX. stoljeću ustaljuje se termin *poslovice*. Ne postoji ni jedan važniji detalj ljudskoga života o kojem poslovica nije izrekla svoj sud. Današnja njemačka riječ *Sprichwort* podrazumijeva često izgovorenu riječ. Engleski naziv za poslovice *proverb* također je latinskoga podrijetla.

Kontekst, odnosno situacija u kojoj je izgovorena poslovica umnogome određuje njezino značenje. Poslovice prepoznajemo po sažetosti izraza koji se ponekad doimlje kao formula. Čestotno su visoke, imaju specifičan izbor riječi, metaforičnost. Njihova sintaktička struktura relativno je stabilna i prenosiva. Poslovice prepoznajemo i po ekonomičnosti jezika. Ahistorične su i ageografične. One su svezremenske. Zbog svega toga lako se pamte i prenose s pokoljenja na pokoljenje. Poslovice su često sintaktički cjelovite rečenice. Primjerice: *Vuk dlaku mijenja, ali ćud nikada*.

Poslovice mogu imati oblik nepotpune rečenice: *Mladost, ludost*. Pa ipak, najčešće se javljaju u obliku jednostavne rečenice: *San je varalica*. Složene su rečenice nešto rjeđe: *San je laža, a Bog je istina*. U poslovicama prevladava gnomski ili poslovični prezent kojim se izražava relativna sadašnjost. U poslovicama se prenose iskustva potaknuta prošlim događajima pa se i stoga najviše rabi sadašnje i prošlo vrijeme. U poslovicama se futurom I. izriče svezremenska relativna budućnost pa se takav futur zove svezremenski ili gnomski. U poslovicama se najčešće pojavljuju imenice, zamjenice i pridjevi. Pojmovi su često apstraktni jer

2 Usp. JOSIP KEKEZ, *Poslovice i njima srodni oblici*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 1984., str. 10.

se rabe za izražavanje općeprihvatljivih misli. U poslovicama nalazimo, kao znakove prošlih vremena i jezičnih dodira, brojne turcizme, germanizme i talijanizme. Također nerijetko nalazimo i arhaizme. U poslovicama lako primjećujemo obilježja mjesnoga govora u izboru leksičkih varijanata.

Analiza leksičkoga izbora pokazat će da se u poslovicama vrlo rijetko rabe kratice jer zbog svoje nejasnoće ne pripadaju poslovičnomu načinu izražavanja.

2. Kontrastiranje poslovica

Kontrastiranjem poslovica različitih jezika uočavaju se njihove sličnosti i razlike. Sličnosti dolaze od istoga ili sličnoga svjetonazora, a razlike dolaze od posebnosti kulture kojoj jezik pripada. Naime jezična je različitost manji problem za prevoditelja – veći problem dolazi od različitih slika stvarnosti što nam ju jezici donose. Povijesne, jezikoslovne, kulturne i druge razlike poslovica govore o njihovu različitom podrijetlu. Velika skupina poslovica zajednička je svojina mnogih jezika i potječu od istoga izvora. Tako se mnoge poslovice nalaze u uporabi u jednome jeziku, a sam njihov naziv po jeziku u kojem se javljaju ne uključuje nužno i njihovo podrijetlo; velik broj poslovica koje su u uporabi pripadaju internacionalizmima.

U uporabi su u određenome jeziku jer su duhovna potreba toga naroda. Veći ili manji stupanj leksičko-semantičke ekvivalencije u različitim jezicima imaju poslovice koje potječu iz antičkoga doba i srednjega vijeka. Pa ipak, najbrojnije su biblijskoga podrijetla, a toliko su se prilagodile u jeziku primatelja da se više ne osjećaju kao strane. U Andrićevim tekstovima nalazimo poslovice u uporabi na latinskome i usporedo na hrvatskome jeziku. Osim poslovica-internationalizama u Andrića nalazimo i one koje su vezane za događaje i prilike kraja i naroda koje autor opisuje. Primjerice: *Ni u Turčinu vjere, ni u moru mjere*. Međutim, iako takve, lokalno obojene poslovice mogu imati prijevodni ekvivalent (uz potpuno drukčiji leksik) u drugoj kulturi, odnosno drugome jeziku. Prevladava mišljenje kako su poslovice nastale tako što su ih stvarali

nadareni govornici, a onda su postajale općeprihvaćene i tako postala jezično bogatstvo svih.

Povijest poslovice pokazuje da je postojalo veliko zanimanje za njihovo očuvanje. I u svetim indijskim knjigama zauzimale su posebno mjesto, a cijeli Istok, navlastito Kina, pokazivao je veliko zanimanje za poslovice. Bolju predodžbu sintaktičkih, leksičkih i drugih mogućnosti hrvatskih poslovice možemo imati nakon pomnijega pristupa jednom određenom korpusu. Takav jedan korpus čini književno djelo Ive Andrića.

Prihvaćajući mišljenje da je „lijepa miso bolje skrta no zelen dragulj“³, nakana je ovoga rada predočiti poslovice kao jezično bogatstvo hrvatskoga naroda onih područja koje Andrić opisuje. U središtu je zanimanja prijevodni ekvivalent Andrićevih poslovice u ruskome i njemačkome jeziku. Primijećeno je da poslovice koje pripadaju različitim jezicima (u našem slučaju hrvatskomu, ruskomu i njemačkomu) mogu imati više tipova prijevodne ekvivalencije.

2.1. Prva skupina

U prvoj skupini nalazimo poslovice koje se u hrvatskome, ruskome i njemačkome podudaraju u izrazu, sadržaju i slikovitosti. Njihov je prijevod na razini riječi: *Što više zakona, to manje pravde – Je mehr Gesetze, je weniger Recht*. Takav prijevod na razini riječi često može imati i denotativno i konotativno značenje. Primjerice:

*I kao često u životu, i u ovom slučaju je
uspeh bio ono što čoveku vrat lomi.*

(TH, 121)

*И как часто случается в жизни, из-за
этого успеха он сломал себе шею.*

(TX, 97)

*Wie oft im Leben wurde auch ihm der Erfolg zu jenem
Verhängnis, das einem so leicht das Genick bricht.*

(WUK, 91)

3 NEVENKA KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, *Čitanka iz stranih književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1966., str. 3.

- I blato i pensinluk je božje davanje. (TH, 128) И грязь и пил тоже божий дар. (TX, 102)
 Auch der Schmutz sei schlieslich eine Gabe Gotes. (WUK, 96)
- Castis omnia casta. Ko je čista srca njemu je sve čisto.* (TH, 128) *Castis omnia casta. Для чистих сердцем все чисто.* (TX, 102)
Castis omnia casta. Reinen ist alles rein. (WUK, 96)
- Ne valja kad zima nije zimom.* (TH, 144) *Не годится, когда зима, не зима.* (TX, 113)
Es ist nicht gut, wenn Winter nicht richtiger Winter ist. (WUK, 109)
- Groblja su dokaz života, a ne pustoši.* (TH, 147) *А кладбища-доказательство жизни, а не пустыни.* (TX, 115)
Gräber aber sind ein Beweis des Lebens, keineswegs der Verwüstung. (WUK, 111)
- Nesporazumi su prirodni, a neuspesi neminovni.* (TH, 181) *Недоразумения-естественными, поражения-неминуемыми.* (TX, 138)
Missverständnisse waren eben natürlich, und Misserfolge blieben unvermeidlich. (WUK, 137)
- Jer i ovde, kao i kod svih pokreta i prevrata na svetu, jedni su koji stvar kreću i vode, a drugi koji je ostvaruju i izvode.* (TH, 183) *Ибо и здесь, как и при всех восстаниях и переворотах в мире, одни дают толчок и руководят, а другие их осуществляют и проводят.* (TX, 139)
Denn auch hier, wie bei allen Bewegungen und Umwälzungen auf dieser Erde, gibt es eine Gruppe, die eine Sache auslöst und vorantreibt, und eine zweite, die das Prinzip verwirklicht und ausführt. (WUK, 138)
- Bolest je i ovde sirotinjska sudbina, ali i bogataška kazna.* (TH, 263) *Для бедных-эта судьба, для богатых-наказание.* (TX, 194)
Die Krankheit ist für die Armen Schicksal und für die Reichen Strafe. (WUK, 200)
- O ženama se ne govori.* (TH, 276) *О женщинах не принято говорить.* (TX, 204)
Man spricht nicht über Frauen. (WUK, 211)

- Nema stvorenja koje je tako žalosno i
zbunjeno kao seljak koji boluje.*
(TH, 268)
Es gibt kein Geschöpf, das so traurig und verwirke ist wie ein kranker Bauer.
(WUK, 205)
- Нет на свете более печального и
растерянного существа, чем больной
крестьянин.* (ТХ, 198)
- Pri rastancima se ljubavnici najlakše odaju.* *При расставании влюбленные легче всего
выдают себя.* (ТХ, 222)
(TH, 304)
Beim Abschied verraten sich Liebespaare am leichtesten. (WUK, 232)
- I mišja rupa vredi hiljadu dukata.* *Теперь и мышиная норка стоит тысячу
дукатов.* (ТХ, 340)
(TH, 475)
Auch ein Mauseloch tausend Dukaten wert ist. (WUK, 360)
- Smrt je najteži zalog.* *Смерть-самый тяжкий удел.*
(NDĆ, 59) (МНД, 60)
Der Tot war das schwerste Pfand. (DBÜDD, 47)
- ...da se carskoj ruci nije ništa otelo.* (NDĆ, 73) *...для великого визирия нет ничего
невозможного.* (МНД, 71)
...dass der Hand der Sultans nichts entgleitet. (DBÜDD, 58)
- Turci ne diraju budale.* (TH, 87) *Турки дураков не трогают.* (ТХ, 73)
Da die Türken keinem Narren etwas antun. (WUK, 65)
- ...znajući „da je voda dušmanin“.* *... зная что вода-враг.*
(NDĆ, 87) (МНД, 84)
...„dass das wasser ein tückischer Feind ist“. (DBÜDD, 70)
- Zaborav sve leči, a pesma je najbolji način
zaborava, jer u pesmi se čovek seća samo
onoga što voli.*
(NDĆ, 94)
*Das Vergessen heilt alles, und das Lied ist die schönste Form des Vergessens, den im Liede
erinnert sich der Mensch nur dessen, wass er liebt.* (DBÜDD, 76)
- Забвение все исцеляет, а песня-самое
лучшее средство забыться, ибо занятый
ею человек помнит только о том что
любить.* (МНД, 90)

- Čovek često misli da čuje ono čega se boji ili
čemu se nada.
(NDĆ, 96)
- Человеку часто слышится то, чего он
боится или за что надеется.
(МНД, 92)
- Der Mensch glaubt oft das zu hören, wofor er sich fürchtet oder worauf er hofft.* (DBÜDD, 77)
- Nema vlasti bez bune i zavere, kao što nema
imanja bez brige i štete.
(NDĆ, 95)
- Нет власти без восстаний и заговоров,
как не бывает имения без без хлопот и
убытков. (МНД, 91)
- Es gibt keine Macht ohne Aufstand und Verschwörung, so, wie es keinen Besitz
ohne Sorge und Verlust gibt.* (DBÜDD, 77)
- Srasla s njom „kao nokat i meso“.
(NDĆ, 95)
- Он сросся с нею как ноготь с пальцем.
(МНД, 91)
- Sie war mit ihm wie der „Nagel mit dem Finger“.* (DBÜDD, 77)
- Pripadao je svima i nije bio ničiji.
(NDĆ, 114)
- Мальчик принадлежал всем и никому.
(МНД, 107)
- Er gehörte allen und gehörte doch zu niemandem.* (DBÜDD, 92)
- Svaka svetlost brzo dogori i svaka svečanost
prođe. (NDĆ, 170)
- Всякий огонь догорает, и любое
торжество кончается. (МНД, 155)
- Jedes Licht verbrennt schnell, und jedes Fest geh vorüber.* (DBÜDD, 138)
- Paze se ko pop i hodža.
(NDĆ, 155)
- Любят один другого, как поп ходжу.
(МНД, 142)
- Sie stehen zueinander wie Pope und Hodscha.* (DBÜDD, 126)
- Švapski su lagumi na dugu fitilju!
(NDĆ, 188)
- У швабских мин длинный фитиль! (МНД,
169)
- Die schwäbischen Minen haben eine lange Zündschnur!* (DBÜDD, 152)
- Ljudi krute pameti i tvrda srca sporo stare.
(NDĆ, 247)
- Люди крепкого ума и твердого сердца
старятся медленно. (МНД, 221)
- Menschen mit steifem Geist und hartem Herzen altern langsam.* (DBÜDD, 202)

- Ima tri stvari koje se ne daju sakriti: ljubav, kašalj i siromaštvo.* (NDCĆ, 306) *Существует три вещи, которые нельзя скрыть: любовь, кашель и бедность.* (МНД, 272)
Drei Dinge lassen sich nicht verbergen: Lieben, Husten und Armut. (DBÜDD, 151)
- Ljubavnicima je vreme uvek kratko i nijedna staza im nije dovoljno dugačka.* (NDCĆ, 307) *Для любовников время всегда летит быстро, и ни одна дорога не кажется слишком длинной.* (МНД, 272)
Denn Liebeparen ist die Zeit immer kurz, und kein Pfad ist ihnen lang genug. (DBÜDD, 251)
- To su stvari koje se ne kazuju, nego zaboravljaju.* (NDCĆ, 328) *Факты, о которых не рассказывают, забываются.* (МНД, 290)
Das sind Dinge, die man nicht ausspricht, sondern vergisst. (DBÜDD, 269)
- Znaš što se kaže: cijena je u sahibijinoj ruci.* (NDCĆ, 334) *Помнишь поговорку: цена в руке хозяина.* (МНД, 295)
Der Preis liegt in der Hand des Besitzers. (DBÜDD, 274)
- To su one orijentalne laži, za koje turska poslovice veli da su „istinitije od svake istine“.* (POVS, 43) *Это та восточная ложь, о которой турецкая пословица говорят, что она „правдивее всякой истины“.* (ПОСВ, 62)
Es sind jene orientalischen Unwarheiten, von denen ein türkische Sprichwort sagt, sie seien „warhafter als alle Wahrheit“. (DEDW, 277)
- Podsmevači su uopšte retko u pravu.* (POVS, 44) *Насмешники вообще редко бывают правы.* (ПОСВ, 63)
Spötter sind überhaupt selten im Recht. (DEDW, 278)
- I ono što se za nekog čoveka može slagati, i to ponekad dosta kazuje o njemu.* (POVS, 45) *То, что можно солгать о каком-нибудь человеке, иной раз немало о нем говорит.* (ПОСВ, 63)
Denn auch das, was über einen Menschen zusammengelogen werden kann, sagt zuweilen genug über ihn. (DEDW, 279)
- „Zvijere nabavilo zvijere.“* (POVS, 55) *„Зверь завел себе зверя.“* (ПОСВ, 72)
„Das Tier sich ein Tier eingeschafft hat.“ (DEDW, 289)

- Ko prije jabuci, onoga je djevojka.* (PAĐ, 12) *Кто раньше добежит тому и девушка достанется.* (ПАДЖ, 10)
Wer zuerst den Apfel erreicht, dem gehört das Mädchen. (DWDADJ, 19)
- A opet, naš čovek je takav da bolje ne guje i više voli svoju priču o stvarnosti nego stvarnost o kojoj priča.* (POVS, 55) *И кроме того, человек так устроен, что он больше любят свои рассказы о жизни, чем самую жизнь, о которой рассказывает.* (ПОСВ, 72)
Unsere Menschen zumal haben die Eigenart, ihre Geschichten von der Wirklichkeit besser zu pflegen und mehr zu lieben als die Wirklichkeit, von der sie handeln. (DEDW, 288)
- To je nevestinsko: da otplače ona dok ne proplače dete.* (O, 221) *Так уж подобает молодухе; пусть она выплачется, пока не заплакал ребенок.* (O, 107)
Dies das Schicksal aller jungen Frauen sei: zu weinen bis das erste Kind aufweine. (O, 76)
- Vidi samo da su jedni žandarmi a drugi hajduci (dva lica jedne iste nesreće).* (Ž, 187) *Чувствует только: одни-жандармы, другие зайдуки, одни немилосердно проследуют других.* (Ж, 205)
Sie sieht nur, dass die einem Gendarmen und die anderen Heiducken sind (zwei sheinugsformen des gleichen Unglicks). (D, 132)
- Od tuđe nesreće niko sreće vidio nije.* (Ć, 151) *Еще никто на чужой беде счастья себе не построил.* (К, 193)
Mit fremdem Unglick hat noch niemand sein Glück gemacht. (DT, 118)
- Naše budale misle da tuđe zlo mora svakako biti njihovo dobro.* (POVS, 55) *Наши дураки думают, будто чужое горе должно непременно обернуться для них добром.* (ПОСВ, 72)
Unsere Narren denken, dass fremdes Leid gewiss zu ihrem Wohle gereichen müsse. (DEDW, 289)
- Ovde, kao i svuda na svetu oči lako vide ono čega je duša prepuna.* (POVS, 54) *Здесь, как и везде, глаз легко находит то, что ищет душа.* (ПОСВ, 71)
Hier, wie überall auf der Welt sehen die Auge nur das - was das Herz beschäftigt. (DEDW, 288)

*Neumoljiva, nepodmitljiva,
neustrašljiva i svevideća deca.*

(POVS, 53)

Die unnerbittlichen, unberstechlichen, unerschrockenen und alles sehenden Kinder!

(DEDW, 286)

*Неумолимые, неподкупные, неустрашимые
и и всевидящие дети.*

(ПОСВ, 70)

*U svakom minutu u životu čovjeka postoji
mogućnost da čovjek pogriješi.*

(T, 114)

In jeder Minute des Lebens besteht die Möglichkeit, dass der Mensch einen Fehler begeht.

(DR, 136)

Каждый миг человек может ошибиться.

(T, 48)

U Siriji ima poslovice, zna je svako dijete,
koja kaže za kućne ključeve: *ako hoćeš da si
bez brige, ti ih čuvaj za pojasom; ako hoćeš
da imaš štete, daj ih najvjernijem sluzi; a ako
hoćeš svoju propast, podaj ih ženi.*

(T, 116)

Он не знал или забыл сирийскую
половицу о ключах, которую знает
каждый ребенок: *если хочешь жить без
забот-храни ключи за поясом, если хочешь
терпеть убытки – дай их самому верному
своему слуге, если желаешь своей гибели –
дай их жене.* (T, 49)

... dass es in Syrien eine Sprichwort gab; jedes Kind kannte es, und es besagte von den
Hausschlüsseln: *Wenn du ohne Sorge sein willst, beavahre sie hinten deinem Gürtel; wenn du
Schaden erleiden willst, gib sie dem treuesten Diener; willst du aber dein Verderben, gib sie
einer Frau.* (DR, 137)

U Aziji [...] *gdje se pitanja ne rješavaju nego
zaboravljaju.* (T, 118)

In Asien [...] *wo die Fragen nicht gelöst, sondern vergessen werden.* (DR, 139)

В Азии [...] *где вопросы не получают
ответов, а забываются.* (T, 51)

... konzul velikog francuskog cara Napoleona,
„koji je za Jevreje *dobar kao dobar otac*“.
(TH,22)

...Konsul der grossen französische Kaisers Napoleon, von dem es hiess,
er sei „zu den Juden *gütig wie ein guter Vater*“.
(WUK, 14)

...консул великого французского
императора Наполеона, „*который для
евреев что отец родной*“.
(TX, 28)

- Nesreća nesrećnih ljudi i jeste u tome što za njih stvari koje su inače nemoguće i zabranjene postanu, za trenutak, dostižne i lake.* (NDĆ, 194)
Das Unglück der Unglücklichen liegt eben darin, dass ihnen Dinge, die sonst unmöglich und verboten sind, für einen Augenblick zugänglich und leicht werden. (DBÜDD, 158)
- У mojoj ruci lijek, а u božjoj zdravlje.* (TH, 266)
In meiner Hand die Arznei, in Gottes Hand die Gesundheit. (WUK, 203)
- ...jer je većini život uvek važniji od oblika u kom se živi.* (NDĆ, 164)
... denn dem meisten war das Leben wichtiger und teurer als die Form, in der sie leben. (DBÜDD, 133)
- Jer, zaljubljena žena, i kad je potpuno razočarana, voli svoju ljubav kao nesuđeno dete.* (NDĆ, 339)
Denn, eine liebende Frau liebt, auch wenn sie völlig enttäuscht wurde, ihre Liebe, als sei sie ein Kind. (DBÜDD, 278)
- Još ni to nije naučio u životu da su razgovori razgovori, а da su poslovi poslovi.* (TH, 242)
Der in seinem Leben einscheinend noch nicht erfässt hatte, dass Unterhaltungen Unterhaltungen und Geschöpfe eben Geschöpfe. (WUK, 184)
- Ko hoće da ostane živ mora da se pravi mrtav; pa ni to uvijek ne pomaže.* (NDĆ, 360)
Kто хотел остаться в живых, должен был притворяться мертвым, но и это не всегда не помагало. (МНД, 318)
Denn wer am Leben bleiben wollte, der musste sich tot stellen, aber nicht einmal das half immer. (DBÜDD, 296)

Turci se boje samo onoga ko se ne boji. (TH, 194) *Турки боятся только того, кто сам не боится.* (ТХ, 147)
Die Türken fürchteten nur den, der selbst keine Angst hätte. (WUK, 147)

2.2. Druga skupina

U drugoj skupini nalaze se poslovice koje imaju podudarnost sadržaja u izvorniku i prijevodu, ali je svaki jezik sačuvao posebnost izraza. Prevode se na razini sintagme ili skupine riječi:

Ama bez božjeg emera, bezbeli, nit se bere nit se ženje. (NDĆ, 334) *Да, без божьей воли действительно, ничего не собрать.* (МНД, 295)
Ja, ohne Gottes Willen erntet man natürlich nicht. (DBÜDD, 274)

Za svakog zemlja lijek krije. (TH, 280) *Каждому земля припасла лекарство.* (ТХ, 207)
Für jeden hat die Erde eine Arznei bereit. (WUK, 214)

Nevolje ne traju večno (i to im je zajedničko s radostima)... (NDĆ, 119) *Но тяжелые времена не длятся вечно (что роднит их их с радостями)...* (МНД, 111)
Aber die Nöte dauern nicht ewig – und dies sie haben sie mit den Freuden gemein – ... (DBÜDD, 96)

Tada se osladio onaj koji ni na Bajram nije. (NDĆ, 74) *Досита наелись сладкого даже те, кто во дни байрама не видел.* (МНД, 73)
Da ass sich auch der an Süßigkeiten satt, der es zu Bairam nicht getan hatte. (DBÜDD, 60)

Teška vremena ne mogu proći bez nečije nesreće. (NDĆ, 190) *Ибо тяжелые времена не проходят без того, чтобы не принести кому-либо несчастье.* (МНД, 171)
Schwer Zeiten können nicht ohne irgend jemandes Unglück abgehen. (DBÜDD, 154)

Svima težak a sebi najteži. (NDĆ, 166) *Он был бременем для всех, а в особенности для себя самого* (МНД, 150)
Allen zur Last, am meisten aber sich selbst. (DBÜDD, 135)

Najslade se plače povodom tuđe žalosti. (NDCĆ, 208) *Слаже всего плачется над чужим горем.* (МНД, 186)
Am süssesten weint es sich um fremden Kummer. (DBÜDD, 170)

*Tišina je za molitvu;
i sama kao molitva.* (NDCĆ, 383) *Тишина необходима для молитвы, более того, это сама молитва.* (МНД, 337)
Die Stille ist zum Gebet bestimmt, sie ist selbst wie ein Gebet. (DBÜDD, 316)

Bogati ljudi najteže daju paru. (POVS, 44) *Богачи труднее всего расстаются с деньгами.* (ПОСВ, 62)
Reiche Leute am schwersten eine Münze aus der Hand geben. (DEDW, 277)

Teški su zli gospodari ali su još teže njihove nasilne sluge i čankolizi. (POVS, 62) *Горе нам от злих господ, но еще горше от нахальных насильников.их слуг и прихлебателей.* (ПОСВ, 78)
Schwer zu ertragen sind böse Herscher, noch schwerer aber ihre gewalttätigen und anmassenden Diener und Tellerlecker. (DEDW, 296)

Usta ima jezik nema. (POKS, 139) *Язык у таких, как говорят, ниткой перевязан.* (ПОКС, 172)
Einen Mund hat sie, eine Zunge nicht. (DGVZS, 92)

A ko rakijom tugu liječi, taj ne ozdravlja od tuge, nego umire od rakije. (POKS, 136) *Но никто еще от грусти ракией не излечивался, а только смерти прибежался!* (ПОКС, 170)
Wer jedoch seinen Kummer mit Schnaps zu heilen sucht, wird nicht gesund, sondern stirbt am Schnaps. (DGVZS, 89)

... sa zlatnim praškom po krupnim rečima od kojih „svaka bije kao maljem“.
(POKS, 143) ...со золотым порошком на жирновыведенных словах, каждое из которых „словно стреляет“.
(ПОКС, 175)
 ...mit Goldstaub auf den grossgeschriebenen Worten, von denen „jedes wie ein Dreschflegel dreinschlug“.
(DGVZS, 96)

Puno obećavaju dani i ljudi.

(PAĐ, 25)

Vieles versprechen Tage und Menschen. (DWDADJ, 32)

Все его здесь радовало и вселяло в душу

надежду. (ПАДЖ, 21)

Razgovor posla ne sviđa. (POVS, 68)

Aus Worten allein entsteht nichts. (DEDW, 302)

Разговор дела не делает. (ПОСВ, 83)

Time se prekida svaki daljnji razgovor i stavlja

do znanja mušteriji da *stvar treba uzeti i*

platiti ili poljubiti i ostaviti.

(TH, 266)

На этом он прекращал всякий дальнейший

разговор и объявлял, что клиент либо

должен взять товар и заплатит, либо

положит на место – „полюбовался и

хватит“. (ТХ, 197)

Damit brach er jedes weitere Gespräch ab und liess die Kundschaft wissen, das sie

die Arznei nehmen und bezahlen oder sie liegelaassen sollte. (WUK, 203)

Teror kao sredstvo vladanja brzo otupi.

(TH, 505)

Terror als Mittel der Herrschaft stumft schnell ab. (WUK, 383)

Нельзя постоянно управлять с помощью

этого метода (насилия). (ТХ, 505)

2.3. Treća skupina

U ovoj skupini nalaze se poslovice koje imaju isti značenjski sadržaj, ali u drugome jeziku imamo posve različit leksički izraz. Primjerice: *Magarcu je more do koljena* (Č, 152), u njemačkome prijevodu glasi: *Wenn dem Esel zu wohl ist, geht er aufs Eis tanzen* (DG, 171). Ovakve poslovice ne mogu se prevoditi doslovno. Njihov prijevod zahtijeva veću jezičnu kompetenciju prevoditelja. To su poslovice koje se prevode na višim razinama:

Nikad se ne zna šta ko nosi i ko je čiji kalauz.

(TH, 18)

Schliesslich weiss man nie, wer was im Schilde führt und wer in wessen Hand Werkzeug und

Dietrich ist. (WUK, 11)

Никогда не знаешь, с чем человек

приходит и кому он служит. (ТХ, 25)

„Vi mećete kola pred rudu“, vikao je Herak...

(NDĆ, 293)

„Ihr zäumt das Pferd von hinten auf“, schrie Herak. (DBÜDD, 239)

„Вы ставите телегу впереди лошади“,

кричал Херак. (МНД, 260)

Drugi dan druga i nafaka. (NDC, 19) *Будет день-будет деньги.* (МНД, 24)
Der neue Tag bringt einem jeden, was ihm das Schicksal an irdischen Gütern beschieden hat.
 (DBÜDD,13)

Dvaput se ženio ali mu se nije dalo u deci. *Был дважды женат но с детьми ему не*
 (NDC, 174) *повезло.* (МНД, 158)
Zweimal hatte er sich verheiratet, aber er stellte sich kein Kindersegen ein.
 (DBÜDD, 141)

Ni traga ni glasa. (NDC, 191) *Не было ни слуху ни духу.* (МНД, 173)
...von dem nichts zu hören noch zu sehen war. (DBÜDD, 155)

Od kolveke pa do groba. (NDC, 162) *От мала до велика.* (МНД, 148)
Von der Wiege bis zum Grabe. (DBÜDD, 132)

Treba udariti rđom o zemlju. *Надо эту ржавчину стереть песком.*
 (POVS, 75) (ПОСВ, 89)
Dabei ist es dochnotwendig, die schändlicheFeigheit zu unterdrücken. (DEDW, 309)

Pazio je da trava ne zgazi. *Стараясь не обидет мухи.*
 (NDC, 377) (МНД, 332)
...keinem auch nur ein Haar zu krümmen. (DBÜDD, 311)

Prevoditelj uvijek mora imati na umu da jezične jedinice jesu sredstvo, ali sredstvo koje nije samo sebi svrhom. Jezični su oblici zamjenjivi, osim nekih posebnih slučajeva. To bi se moglo usporediti s odijelom što ga slažemo u „kofere“ različitih veličina. Umjetnost našega slaganja ponekad ovisi o veličini „kofera“. Pri tome stalno moramo misliti na svrhu za koju će nam poslužiti odijelo što ga pakiramo. Imamo i takvih jezičnih jedinica, riječi ili poslovice, koje su karakteristične samo za jedan jezik. Riječ je o kulturnoj neprevodivosti. „Njihova neprevodivost leži u: a) osnovi njihove ‘iracionalnosti’ tipične za određene jezike, ili dolazi od b) određenoga svjetonazora koji ne postoji u drugome jeziku, ili od c) ‘tehničke mogućnosti’ prijevoda, ali prijevoda koji u jeziku cilja uopće

nema smisla, ili nije uobičajen.“⁴ U takvim slučajevima prevoditelj ne može postići prijevodnu ekvivalenciju.

Kratice

NĐĆ – Na Drini ćuprija

TH – Travnička hronika

POKS – Priča o kmetu Simanu

POVS – Priča o vezirovom slonu

PAĐ – Put Alije Đerzeleza

T – Trup

Ž – Žeđ

Ć – Ćilim

O – Olujaci

Č – Čaša

DBÜDD – Die Brücke über die Drina

WUK – Wesire und Konsuln

DGVZS – Die Geschichte vom Zinsbauern Siman

DEDW – Der Elefant des Wesirs

DWDADJ – Der Weg des Alija Djerzelez

DR – Der Rumpf

D – Durst

DT – Der Teppich

O – Olujaci

МНД – Мост на Дрине

ТХ – Травницкая хроника

РОКС – Рассказ о кмете Симане

ПОСВ – Предание о слоне визиря

ПАДЖ – Путь Алии Джерзелеза

Т – Туловище

Ж – Жажда

К – Ковер

О – Олуяковцы

⁴ ERICH PRUNČ, *Einführung in die Translationswissenschaft*, Frank & Timme, Graz, 2002., str. 137.

Literatura

I.

- *Sabran djela Ive Andrića*, Svjetlost – Sarajevo, Mladost – Zagreb, Prosveta – Beograd, Državna založba Slovenije – Ljubljana, Mislal – Skopje, Sarajevo, 1976.:
 - *Na Drini ćuprija*
 - *Travnička hronika*
 - Priča o kmetu Simanu, *Znakovi*, str. 127. – 157.
 - Priča o vezirovom slonu, *Nemirna godina*, str. 43. – 90.
 - Put Alije Đerzeleza, *Znakovi*, str. 175. – 180.
 - Trup, *Žeđ*, str. 107. – 119.
 - Ćilim, *Nemirna godina*, str. 145. – 156.
 - Čaša, *Žeđ*, str. 149. – 156.
 - *Žeđ, Žeđ*, str. 179. – 190.
 - Olujaci, *Žeđ*, 215. – 224.

II.

- *Die Brücke über die Drina*, im Verlag Ullstein GmbH, Frankfurt/M – Berlin – Wien (übers. von Ernst E. Jonas)
- *Wesire und Konsuln*, Deutsche Taschenbuch Verlag GmbH-Co. KG, München, 1978 (übers. von Hans Thurn)
- *Sämtliche Erzählungen: Im Streit mit der Welt*, Carl Hanser Verlag, München, 1963:
 - Die Geschichte vom Zinsbauern Siman, 80-111 (übers. von Elemar Schag)
 - Olujaci, 70-79 (übers. Von Elemar Schag)
 - Der Teppich, 112-123 (übers. von Johannes Weidenheim)
 - Durst, 124-134 (übers. von Johannes Weidenheim)

- *Sämtliche Erzählungen: Der Elefant des Wesirs*, Carl Hanser Verlag, München, 1963:
 - Der Weg des Alija Djerzelez, 15-39 (übers. von Alois Schmaus)
 - Der Rumpf, 129-141 (übers. von Werner Creutziger)
 - Der Elefant des Wesirs, 277-324 (übers. von Werner Creutziger)
 - Das Glas, 149-156 (übers. von Milo Dor und Reinhard Federmann)

III.

- Иво Андрич, *Мост на Дрине* (Вышеградская хроника), Издательство иностранной литературы, Москва, 1956 (перевод: Н. Н. Соколова),
- Иво Андрич, *Травницкая хроника* (Консульские времена), Москва, 1958 (перевод: М. Волконский).
- Иво Андрич, *Избранное*, Издательство иностранной литературы, Москва, 1957:
 - Путь Алии Джерзелеза, стр. 7-27 (перевод Н. Макаровской и Т. Языковой)
 - Туловище, стр. 42-52 (перевод И. Голинишева-Кутузова)
 - Предание о слоне визиря, 62-101 (перевод Н. Вагаповой)
 - Олуяковцы, 102-109 (перевод А. Романенко)
 - Рассказ о кмете Симане, 162-187 (перевод О. Кутасовой)
 - Ковер, 188-197 (перевод Т. Поповой)
 - Жажда, 198-207 (перевод Т. Поповой)

IV.

- KEKEZ, JOSIP, *Poslovice i njima srodni oblici*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, Zagreb, 1984.
- KEKEZ, JOSIP, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici*, Matica hrvatska, Zagreb, 1996.

- KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, NEVENKA, *Čitanka iz stranih književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1966.
- ОЖЕГОВ, СЕРГЕЙ ИВАНОВИЧ, *Словарь русского языка*, Москва, 1968.
- PRUNČ, ERICH, *Einführung in die Translationswissenschaft*, Frank & Timme, Graz, 2002.
- SIMEON, RIKARD, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- WAHRIG, GERHARD, *Deutsches Wörterbuch*. Mosaik-Verlag, München, 1980.

THE LOCAL AND THE UNIVERSAL OF ANDRIĆ'S PROVERBS IN THE ORIGINAL AS WELL AS IN RUSSIAN AND GERMAN TRANSLATIONS

Summary

The expressive inspiration of Ivo Andrić is always at the spring of popular expression. This especially refers to proverbs originating from the conciseness type of the folklore, popular štokavian dialect. Proverbs are deeply woven into Andrić's work showing thereby a high conciseness, semantic density, and nuanced specificity of expression. We recognise the greatness of our Nobel Prize winner also by how much in his work he managed to raise the local to the level of the universal. The translation equivalent of Andrić's proverbs in the Russian and German Languages has once again confirmed their universal value. However, it also confirmed that Croatian, Russian and German belong to the same civilisation circle.

Key words: *proverbs, translation, Russian, German, the local, the universal*